

Tilburg University

Voorwoord

Frissen, Paul

Published in:
De politiek, netwerken en het politieke

Publication date:
2020

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Frissen, P. (2020). Voorwoord. In M. Ferwerda, P. Frissen, M. Schulz, & M. van Twist (Eds.), *De politiek, netwerken en het politieke* (pp. 15-18). Nederlandse School voor Openbaar Bestuur.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Voorwoord

In 1989 is de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur opgericht door Roel in 't Veld en Uri Rosenthal. De opleiding 'Master of Public Administration' vormde de start. Daar zijn sindsdien vele programma's en een Denktank voor onderzoek in opdracht en vrij onderzoek bijgekomen. Vorig jaar bestond de school dus dertig jaar. Om dat te vieren hebben we onze onderzoekers gevraagd een essay te schrijven over een vraagstuk, een casus, een onderzoek, met één centrale thematiek: *politiek en netwerken*. Veel van ons werk – in onderzoek en onderwijs – heeft betrekking op netwerken en netwerksturing. Vaak stuiten we op de vraag welke rol politiek speelt in netwerken en wat de politieke betekenis is van netwerksturing. Vaak ook zien we worsteling hiermee bij opdrachtgevers. De fascinatie voor deze thematiek bindt de onderzoekers van de NSOB. En passend bij de kernwaarden van de school is dat onze antwoorden en overtuigingen uiterst gevarieerd en soms heftig botsend zijn. Daarmee representeren deze waarden de pluraliteit die de democratische rechtsstaat wil beschermen. Deze bundel is een eerbetoon daaraan. Eind februari 2020 was de bundel gereed en voor de definitieve opmaak op weg naar de vormgever.

En toen was alles anders...

De coronacrisis – correcter natuurlijk: de COVID-19 crisis – werd manifest. Elk hoofdstuk zou in een nieuw daglicht komen te staan. Niet omdat de inhoud niet langer zou kloppen, maar omdat de bizarre wendingen die deze crisis bracht alles wat in de bundel werd betoogd over de verhouding van politiek en netwerken indringender maakt en soms nieuwe betekenis zal geven. Wat te denken van een concept als 'netwerken' in een 'anderhalvemetersamenleving' met 'social distancing' als leidend organisatorisch principe? En hoe krijgt 'politiek' als begrip dat strijd, conflict en meningsverschil representeert gestalte in een periode dat er – althans tijdelijk – sprake is van een 'rally around the flag'? Is de staat terug op het toneel: als crisismanager, baken en financier? Gaat de grens weer dicht in de samenleving waar de globalisering veel heeft gebracht, waaronder dit dodelijke virus?

Is de tijd rijp voor centrale regie en heeft marktwerking zijn beste en volgens velen desastreuze tijden gehad? Zien we een herstel van de vertrouwde hiërarchie en centralistische sturing? Of bewijzen juist nu netwerken hun veerkracht en vitaliteit en is de Nederlandse pragmatiek van een 'intelligente lockdown' succesvol, zoals we in onze aloude 'gidslan'-gedachten lijken te hopen?

Opvallend is in ieder geval dat menigeen wordt bevestigd in een lang gekoesterd maar vaak ook miskend gelijk. De crisis zou het gevolg zijn van ongecontroleerde globalisering waarin grenzen voortdurend werden overspoeld door handelswaar, migranten en nu dan een kwaadaardig virus. En dat virus zou weer door menselijke exploitatie van natuur en dier zijn veroorzaakt. Extreemlinks en extreemrechts lijken in diagnose en soms receptuur op de elkaar rakende uiteinden van een hoefijzer. En natuurlijk is er weer de populaire stelling ‘never waste a good crisis’, die zowel autoritair leiderschap lijkt te inspireren als de veel te beluisteren oplossingen van de even wenselijke als onvermijdelijke transitie ná de crisis.

Menigeen meent de toekomst te kennen en weet zeker dat die zich in zijn of haar richting beweegt, of moet bewegen. Er komt een ‘nieuw normaal’, zo luidt de boodschap. Al te gemakkelijk wordt vergeten dat de nog steeds verbijsterende wereldwijde crisis, waaraan vijfenzeventig jaar geleden – recent in het licht van de geschiedenis – een einde kwam, al snel werd gevolgd door een terugkeer van het ‘oude normaal’. Dat werd toen met zuchten van verlichting en soms afgrijzen begroet.

De premier sprak wijze woorden:

‘We moeten 100% van de beslissingen nemen met 50% van de kennis.’

Dat is ook in normale tijden zo, maar nu was er een constellatie waarin experts een vooraanstaande rol speelden en nog spelen. Het beeld van technocratisch bestuur stelt velen gerust, zeker als het om gezondheid gaat. Dat neemt echter niet weg dat over alles een politiek oordeel moet worden geveld, nu zelfs vaker dan normaal over zaken van leven en dood.

De Nederlandse traditie van depolitiseren van maatschappelijk conflict in netwerken van maatschappelijke organisaties en deskundigen vraagt van de politiek terughoudendheid, verbindend optreden en bij uitblijvende consensus knopen doorhakken. Die traditie leek met het boerenprotest aan serieuze legitimiteitstekorten te lijden. De crisis leek een herleving van de traditie te tonen, maar maatschappelijke weerstand toont zich opnieuw en in allerlei gedaanten. Politiek moet dan – als altijd – positie kiezen en die keuze is uiteindelijk arbitrair, want politiek.

Dit betekent dat ook deze crisis weer volop vraagt om een doordiening van de rol van politiek in maatschappelijke sturing in en door netwerken – het hoofdthema van deze bundel. Dan is het door de Franse politiek filosoof Claude Lefort (2016) gemunte onderscheid tussen ‘de politiek’ en ‘het politieke’, tussen ‘la politique’ en ‘le politique’ van belang. *Het* politieke is de symbolische orde van de macht, van de strijd, van de antagonismen in een samenleving. *De* politiek is de concrete, historische vormgeving daarvan in actoren, processen en structuren. Het politieke betreft ook de verhouding van politieke macht met burgers en hun maatschappelijke verbanden. De politiek is dan de concrete historische vorm die deze verhouding krijgt. Politiek en bestuur in Nederland kennen een geschiedenis van gevarieerde en steeds intensieve samenwerking, vaak gericht op de verzoening van maatschappelijk conflict: van schikkende en plooiende regenten in de republiek tot accommodatie en pacificatie in de institutionele ordening van de verzuiling; van het neocorporatisme in de sociaaleconomische verbanden tot de ‘derde weg’ van het poldermodel. Netwerken en netwerksturing, regelmatig leidend tot brede consensus, bijvoorbeeld in de vorm van akkoorden, zijn de hedendaagse voorzetting daarvan.

Het politieke als symbolische orde van strijd, conflict en macht bestaat in elke samenleving, nu en in de lange geschiedenis van de mens. Dat vindt zijn grond in de fundamentele gebrokenheid en onvermijdelijke tragiek van de wereld, mede veroorzaakt door menselijk handelen. Het virus toont de samenhang tussen gebrokenheid en tragiek wel buitengewoon wrang. Zowel het politieke als de politiek zijn in deze samenhang te begrijpen.

We brengen de bundel nu uit. We hebben – waar noodzakelijk – een verwijzing naar of – waar mogelijk – een voorzichtige duiding van de actuele situatie aangebracht. In grote lijnen zijn de beschouwingen gelijk gebleven; de relevantie van de door ons gekozen invalshoek en thematieken is overeind gebleven en zeker niet ingehaald door de actualiteit. De betekenis van politiek in netwerken, in de dubbele zin van ‘de’ politiek en ‘het’ politieke, is in elk hoofdstuk de leidende vraag. Alleen al daarom biedt de bundel een bron van reflecties die ook voor deze wereldwijde crisis en haar betekenis voor Nederland en zijn politieke en bestuurlijke werkelijkheid relevant zijn.

Het slothoofdstuk brengt de verschillende lijnen in de bundel bij elkaar en doet dat door de coronacrisis als casus centraal te stellen. Daarmee willen we – opnieuw – duidelijk maken wat academische reflecties en conceptuele inzichten voor professionele praktijken kunnen betekenen. Dat is de kern van onderzoek, en zeker van onderzoek van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur.

Ons onderzoek en onderwijs gaan verder. Daarin zal nog lange tijd de coronacrisis van betekenis zijn. In theorie en toepassing zullen inzichten worden verwerkt, al was het maar omdat ook na deze crisis de rol van openbaar bestuur en publieke sector volop onderwerp van debat zal zijn. Ook dan – zo veel is wel zeker – zijn netwerken nog steeds empirische fenomenen waarin beslissingen worden genomen die politieke betekenis hebben, waaraan politieke actoren bijdragen en die voor een deel het politieke als symbolische orde zullen beïnvloeden. Zelfs wat het nieuwe normaal is en of dat zal komen, zal onderwerp van stevige controverses zijn en blijven. De wijze waarop die controverses vorm krijgen en al dan niet worden beslecht tekent de samenhang tussen de politiek en het politieke. Die samenhang is in een democratische rechtsstaat – gelukkig – principieel voorlopig en onbepaald. Want de plek van de macht moet – zoals Lefort ons voorhoudt – leeg blijven.

Paul Frissen, bestuursvoorzitter NSOB